
Historična dokumentacija

Tone Ferenc

Viri o rasnih pregledih Slovencev pod nemško okupacijo

V poslednjih letih sem pogledal veliko večino gradiva nemškega okupatorja v Sloveniji v raznih arhivskih in drugih zavodih. Razen še vedno nedostopnega gradiva iz 2. svetovne vojne v graškem in celovškem deželnem arhivu je tako mogoče prikazati vire o rasnih pregledih Slovencev pod nemško okupacijo v letih 1941-1945. O rasnih pregledih in ocenjevanju Slovencev pod nemško okupacijo sem pisal predvsem v svoji monografiji Raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945 (Založba Obzorja, Maribor 1968, v srbohrvaškem prevodu 1979). Nekaj dokumentov sem objavil v zbirki Quellen zur national-sozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941-1945 - Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941-1945, ki je izšla pri isti založbi v Mariboru 1980. leta (dalje: Ferenc, Quellen). V tukajšnjem poročilu o virih objavljam tudi nov vir, ki sem ga dobil šele pred kratkim, torej po izidu omenjenih publikacij.

Rasno pregledovanje in ocenjevanje Slovencev med drugo svetovno vojno imamo lahko za posebnost nemškega nacističnega okupacijskega sistema, saj ne poznamo zasedene ali nemškemu rajhu priključene pokrajine, v kateri bi nacisti rasno pregledali in ocenili skoraj vse prebivalstvo.

Zaradi boljšega pregleda bom prikazal to temo po skupinah rasno pregledanega in ocenjenega prebivalstva Slovenije in bom upošteval tudi tiste dotedanje prebivalce Slovenije, ki niso bili Slovenci, pa so jih tudi pregledali in ocenili. V celoti gre za te skupine: I. prebivalce, ki jih je nemški okupator spomladi 1941. leta določil za izgon, II. prebivalce, ki so se prijaviili za sprejem v Štajersko domovinsko zvezo (Steirischer Heimatbund) in Koroško ljudsko zvezo (Kärntner Volksbund), III. slovenske izgnance v taboriščih Volksdeutsche Mittelstelle v Nemčiji, IV. otroke partizanov in ubitih talcev (t.i. ukradene otroke), V. Nemce iz Ljubljanske in Reške pokrajine, ki so se prijaviili (optirali) za preselitev iz teh pokrajin.

Naj opozorim, da je zločine raznarodovanja, rasizma in "kraje" otrok obravnaval 8. sodni proces pred ameriškim vojaškim sodiščem v Nürnbergu od oktobra 1947 do konca marca 1948 in zločince tudi obsodil na časovne kazni. Na zatožni klopi je sedelo 14 funkcionarjev iz glavnega štabnega urada za utrjevanje nemštva, glavnega urada Volksdeutsche Mittelstelle, glavnega rasnega in kolonizacijskega urada SS in glavnega urada SS "Lebensborn". Gradivo tega

procesa je v dveh zbirkah. Širša zbirka je ciklostilirana objava vsega procesnega gradiva z dokumenti v izvirnem jeziku: Official Transcript of the American Military Tribunal No I in the matter of United States of Amerika against Ulrich Greifelt and all defendants, sitting at Nuremberg, Germany on 10 October 1947, Vol. I-LII. Zbirka ima več tisoč strani in torej precej gradiva o množičnem izganjanju Slovencev in ponemčevanju slovenskih otrok. Vendar imajo to zbirko, ki sem jo jaz uporabljal v arhivu Glowne Komisije Badan zbrodny hitlerowskih v Polsce (Glavne komisije za raziskavo hitlerjevskih zločinov v Poljski) v Varšavi leta 1961, le redki zavodi. Druga zbirka Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 (Nuernberg October 1946 - April 1949, vol. IV and V, The RuSHA Case, Washington 1950) ima mnogo manj gradiva, le obtožnico in sodbo, odlomke stenografskega zapisnika obravnave in najpomembnejše dokumente, prevedene v angleščino. Ta zbirka je v knjižnici Inštituta za mednarodno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Tudi v tej zbirki so dokumenti o Sloveniji.

Najpomembnejše gradivo o rasnih pregledih in ocenjevanju Slovencev bi pričakovali v arhivskem fondu glavnega rasnega in kolonizacijskega urada SS (Rasse- und Siedlungshauptamt SS), ki je v nemškem Zveznem arhivu v Koblenzu (Bundesarchiv Koblenz, Potsdamerstrasse 1) z oznako NS 2. Po pregledu tega že precej časa natančno urejenega arhivskega fonda sem bil glede gradiva za Slovenijo zelo razočaran. V gradivu rasnega in kolonizacijskega urada (Rasse- und Siedlungsamt), ki je bil sestavni del glavnega urada in ga je vodil prof. dr. Bruno Kurt Schultz, so ohranjeni samo posamezni dokumenti. Vse, kar sem našel za Slovenijo, je le pismo načelnika glavnega rasnega in kolonizacijskega urada SS Otta Hofmanna (bil je najmanj enkrat v Sloveniji, kjer si je ogledal del rasnih pregledovalcev in ocenjevalcev) dr. Schultzu 18. novembra 1941. V njem pravi tole: "SS-Obergruppenführer Heydrich mi je danes poslal končno poročilo preselitvenega štaba Koroška pri komandantu varnostne policije in v/arnostne/s/lužbe/. Bistven del tega poročila tvori Vaš sestavek: "Rasna sestavina in ocena prebivalstva Gorenjske in Mežiške doline," ki prikazuje izid Vaše dejavnosti kot vodje izpostave Jugovzhod. Vam in Vašim sodelavcem izražam svojo zahvalo in priznanje za opravljeno delo." Vendar tega poročila v arhivskem fondu nisem našel. Vsebine tega pisma pa se bomo spomnili, ko bom obravnaval vprašanje virov o rasnem pregledovanju in ocenjevanju na Gorenjskem.

Rasno pregledovanje in ocenjevanje prebivalstva v zasedeni Sloveniji je imelo dvojni, morda celo trojni namen, in to: 1. izločiti iz nenemškega t.i. arijskega prebivalstva tiste, ki zaradi slabe "rasne sestave" nimajo možnosti za ponemčenje in ne morejo ostati doma niti v vojnem času, 2. izločiti iz tiste tretjine Slovencev, predvidenih za izgon, osebe z dobro "rasno sestavo", da jih ne bi "poklonili" tujemu narodu, kajti iz dobre resne sestave izhajajo tudi dobre značajske lastnosti človeka, 3. ugotoviti rasno podobo zasedenih slovenskih pokrajin.

Nacistični rasni teoretiki, med njimi zlasti dr. Hans F.H. Günther, čigar dela so bila podlaga za esesovsko prakso ocenjevanja ljudi, so poznali šest evropskih

ras, in to: 1. nordijsko, 2. falsko, 3. dinarsko, 4. zahodno, 5. vzhodno in 6. vzhodnobaltsko. Vsaka od teh ras le redkokdaj nastopa sama, temveč v mešanici z eno ali več rasami. Kadar gre za harmonično zmes ras, gre za t.i. izravnane mešance (ausgeglichene Mischlinge); ko pa ena rasa vidneje izstopa, gre za t.i. neizravnane mešanice (unausgeglichene Mischlinge). Nacistični rasni teoretiki vseh teh šestih ras seveda niso imeli za enakovredne, saj jim je bila najidealnejša nordijska rasa in šele precej za njo druge rase, po prej navedenem redu.

Pri rasnem pregledovanju in ocenjevanju so uporabljali dve vrsti pregledov, in to t.i. "grobi izbor" (Grobauslese), ki ga je preiskovalec opravil v kakšni minuti, seveda površinsko, in t.i. "natančni izbor" (Feinauslese), ki je skupaj s pogovorom s preiskovancem trajal do pol ure. Pri grobem rasnem pregledu so rasni preiskovalci dali pregledanim eno od štirih "rasnih kakovostnih ocen", in to: I. sehr gut - zelo dobro, II. gut - dobro, III. durchschnittlich - povprečno in IV. rassisch ungeeignet - rasno neustrezno. Glede na rasno sestavo pa so to pojmovali takole:

I. rein nordisch und rein fällisch, erbgesundheitlich und leistungsfähig erstklassig - čisto nordijska in čisto falska, dednozdravstveno in delovnozmožno prvorazredna,

II. vorwiegend nordisch und fällisch mit harmonischem Einschlage von dinarisch und westisch, ferner ausgeglichene Mischlinge von nordisch- fällisch mit dinarisch- und westisch, ferner Dinarier, soweit sie nicht dem Gesamtrassenbilde des deutschen Volkes zu fremd erscheinen - večinoma nordijska in falska rasa s harmonično primesjo dinarske in zahodne; dalje izravnani mešanci nordijsko-falske rase z dinarsko-zahodno; dalje dinarci, kolikor ti niso preveč tuji glede na celotno rasno podobo nemškega ljudstva;

IV. unausgegliche Mischlinge, rein ostrisch, rein ostbaltisch, ferner Personen mit ausseneuropäischem Einschlag, Fremdblutige - vorderasiatische, orientalisch, negroid - ausserdem erscheinungsbildlich schwer Erbkrankte - neizravnani mešanci, čista vzhodna rasa, čista vzhodnobaltska rasa; dalje osebe z neevropsko primesjo, tujekrvni - prednjeazijska, orientalska, negroidna, mongoloidna - poleg tega že na prvi pogled opazni hudo dedno bolni.

I. Rasni pregled in ocenjevanje za izgon predvidenih prebivalcev

Državni komisar za utrjevanje nemštva Heinrich Himmler, ki je aprila 1941 v Celovcu in Mariboru izdal smernice za izgon "tujerodnih prebivalcev" Spodnje Štajerske, Gorenjske in Mežiške doline, in načelnik glavnega rasnega in kolonizacijskega urada SS Otto Hofmann sta za rasne preglede in ocenjevanje prebivalstva v zasedenih slovenskih pokrajinah spomladi in poleti 1941, ne glede na njihovopredvideno usodo, že konec marca ali v začetku aprila 1941 določila t.i. izpostavo za Jugovzhod rasnega in kolonizacijskega urada, ki ga je vodil že omenjeni esesovski podpolkovnik Schultz. Tega funkcionarja so tudi dodelili preselitvenima štaboma v Mariboru in na Bledu kot vodjo II. (rasnega) referata.

Kot priča nekaj pri nas ohranjenih podatkov, je 18 rasnih preiskovalcev (Rasse-Eignungsprüfer), "samih izkušenih moči, ki so delale že na Vzhodu in tudi pri akcijskem uradu Zahod", pod njegovim vodstvom kot posebno skupino za izgon predvidenih prebivalcev pregledalo in ocenilo najprej, in to od 23. aprila do 25. maja 1941, prebivalstvo Posavja in Obsotelja, ki je bilo skoraj v celoti predvideno za izgon. Pregledali in ocenili so 70.162 oseb. Ko so končali to pregledovanje, so 27. maja začeli pregledovati priseljence na Spodnjo Štajersko po 1. 1. 1914, ki so tudi bili predvideni za izgon, in jih do 28. junija 1941 pregledali in ocenili 42.520.

II. Rasni pregled in ocenjevanje prijavljenih za sprejem v Štajersko domovinsko zvezo in Koroško ljudsko zvezo

Rasno pregledovanje in ocenjevanje te skupine prebivalstva, ki se je v posebnih razmerah množičnega zapiranja in izganjanja ljudi ter močne nacistične propagande in demagogije množično prijavilo v nacistični raznarodovalni društvi Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) in Koroška ljudska zveza (Kärntner Volksbund), je na Spodnjem Štajerskem, v Mežiški dolini in na Gorenjskem potekalo vzporedno. Razlika je bila v številu rasnih preiskovalcev in v tem, da so v Mežiški dolini in na Gorenjskem pregledovali in ocenjevali vse prebivalstvo, na Spodnjem Štajerskem pa prijavitelje v Štajersko domovinsko zvezo kot posebno skupino, ker so dve skupini oseb, predvideni za izgon, do takrat skoraj že pregledali. Na Spodnjem Štajerskem so v okviru delovanja sprejemnih komisij za Štajersko domovinsko zvezo rasno pregledovali in ocenjevali prijavitelje od 5. junija do 15. septembra 1941, vendar le v okrožjih Ljutomer, Ptuj, Maribor-mesto, Maribor-podeželje in Celje, ker so v okrožjih Brežice in Trbovlje zaradi množičnega izгона prebivalstva sprejem v Štajersko domovinsko zvezo opravili pozneje. V omenjenih petih okrožjih so pregledali in ocenili 321.252 oseb in so 124 osebam dali rasno oceno I, 57.897 oceno II, 221.672 oceno III in 41.559 oceno IV.

V Mežiški dolini sta dva rasna ocenjevalca začela pregledovati prebivalstvo že 17. aprila, torej še isti dan, ko so v Beogradu podpisali brezpogojno vdajo jugoslovanske kraljevske vojske, in sta do 3. maja 1941 pregledala in ocenila 19.442 oseb. 16 družinam sta dala rasno oceno I, 2063 oceno II, 3511 oceno III in 944 oceno IV. Natančnejši podatki so razvidni v sklepnem poročilu preselitvenega štaba Koroška pri komandantu varnostne policije in varnostne službe na Bledu, ki sem ga našel pred poldrugim letom v Zveznem arhivu v Koblenzu in ga objavljam kot prilogo.

Za Gorenjsko za sedaj še nimamo na voljo tako natančnih podatkov kot za Spodnjo Štajersko in Mežiško dolino. Imamo podatke za t.i. območje Save Dolinke in Save Bohinjke, kar najbrž pomeni okrožje Radovljica. Pregledali so 9.330 družin in 6.703 posameznike ali skupaj 34.335 oseb. 71 družinam so dali oceno I, 5.621 oceno II, 9.275 oceno III in 1066 oceno IV. Podatki so tudi za mesto Kranj, v katerem so pregledali 1860 družin in 2076 posameznikov ali skupaj

8.566 oseb in so 10 osebam dali oceno I, 2.282 oceno II, 6.354 oceno III in 118 oceno IV. So pa tudi podatki za štiri različna neimenovana območja Gorenjske, na katerih so pregledali 14.086 družin in 10.747 posameznikov in 83 dali oceno I, 10.900 oceno II, 24.398 oceno III in 3.088 oceno IV.

Viri, iz katerih sem navedel te podatke, so:

1. Za Spodnjo Štajersko je dr. B.K. Schultz 10. septembra 1941 kot vodja 22. referata preselitvenega štaba za Spodnjo Štajersko napisal zelo obsežno "poročilo o narodnih in rasnih razmerjih Spodnje Štajerske" (Bericht über die Volks- und Rasseverhältnisse der Untersteiermark). Poročilo v osmih poglavjih obravnava: I. območje (str. 1-3), II. zgodovinski opis območja in njegovih ljudi (str. 4-19), III. narodnostni boj (str. 20-37), IV. prehodne cone in oblike ljudske kulture (str. 58-57), V. gospodarsko in socialno sestavo Spodnje Štajerske (str. 58-74) s prilogami 1 - veleposest na Spodnjem Štajerskem pred /1./ svetovno vojno, 2 - velikost posesti in reja živine v krajih Babinci in Noršinci v okrožju Ljutomer, 3 - velikost posesti in reja živine v krajih Cuber, Grezovčak, Železne Dveri, Radomerje in Pristava v okrožju Ljutomer, VI. prehrabne in zdravstvene razmere (str. 75-81) s prilogo 1 - meritve otrok iz Spodnje Štajerske, VII. rasna sestava prebivalstva (str. 82-94) s prilogama 2 - skupine rasnih ocen na Spodnjem Štajerskem in 2 - deleži ras, VIII. prebivalstveno-politična opažanja (str. 95-102) s prilogami 1 - literatura o Spodnji Štajerski, 2 - število obravnavanega prebivalstva, 3 - ugotovitve esesovskega desetarja Walterja Spöhringa v kraju Št. Lenart v okrožju Ptuj, 4 - ugotovitve esesovskega desetarja Spöhringa v krajih Žetale, Partin in Navarda.

Schultzevo poročilo so po vojni našli v Mariboru, najbrž v arhivskem fondu urada pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva. Mariborska podružnica Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo ga je prepisala in izvornik poslala Državni komisiji za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Jugoslavijo v Beograd. Vendar ga v njenem dolgo časa neurejenem in tudi slabo dostopnem arhivskem fondu v Arhivu Jugoslavije še nismo našli. Ohranila pa sta se dva overovljena prepisa, in to eden v Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani in drugi v arhivu Vojaškega zgodovinskega inštituta JLA v Beogradu. Uvodni del poročila in tisti del, ki obravnava rasno sestavo prebivalstva Spodnje Štajerske, sem objavil kot 127. dokument (str. 247-261) v zbirki Quellen.

Ohranila pa sta se tudi dva grafična pregleda z odstotki posameznih rasnih ocen I-IV v okrajih Maribor-desni breg in Konjice za priseljence po letu 1914. Pregleda, za katera sodim, da sodita k omenjenemu Schultzevemu poročilu, sta v Arhivu Republike Slovenije, v arhivskem fondu Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo, fasc. 3. V gradivu Štajerske domovinske zveze, ki ga hrani arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor, pa sta se ohranili poročili o rasnem in političnem pregledu prebivalcev Ribnice na Pohorju od 2. do 5. avgusta 1941, in to v izvorniku in Luč v Savinjski dolini od 16. do 20. junija 1941, in to v prepisu.

Škoda, da Schultzevo poročilo ne navaja absolutnih podatkov o številu oseb, ocenjenih z eno od štirih rasnih ocen, temveč le odstotke ocenjenih v posameznih krajevnih skupinah Štajerske domovinske zveze oziroma v občinah. Drugi viri namreč navajajo absolutno število ocenjenih z eno od štirih ocen.

2. Za **Gorenjsko** še nismo našli takšnega poročila kot za Spodnjo Štajersko, čeprav je moralo obstajati, kot smo lahko izvedeli iz Hofmannovega pisma Schultzu. Podatke iz takšnega poročila je uporabil uradnik iz urada pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva na Bledu, Hans Koch. Njegovo poročilo, ki je z gradivom Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo prek njej nadrejene državne komisije prišlo v arhiv Vojaškega zgodovinskega inštituta JLA v Beogradu, sem objavil v zbirki Quellen kot dok. 177 (str. 348-349). Del arhiva preselitvenega štaba za Gorenjsko in Mežiško dolino je po vojni zaplenila OZNA za Slovenijo. V njej je namreč neki referent po tem gradivu sestavljal elaborat o političnem in rasnem pregledu prebivalcev Gorenjske, ki je najbrž ostal slabo izdelan le v rokopisu. To gradivo ali vsaj njegov del je nato arhiv republiškega sekretariata za notranje zadeve Republike Slovenije izročil Arhivu Slovenije in je zdaj v Arhivu Republike Slovenije, drugi del pa takratnemu arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, ki je zdaj dislocirana enota Arhiva Republike Slovenije. Vendar pregled tega gradiva pokaže, da je imel sestavljalec omenjenega elaborata pred seboj tudi dokumente, ki jih še nismo našli.

Med rasnim pregledovanjem in ocenjevanjem Gorenjcev, kjer so delali le trije rasni preiskovalci (o začetni sestavi preselitvenega štaba za Gorenjsko in rasnih preiskovalcev glej: Ferenc, Quellen, dok. 59, str. 102-103), je že omenjeni esesovski general Otto Hofmann od 13. do 18. maja 1941 obiskal Spodnjo Štajersko in Gorenjsko. Po pogovoru s šefom civilne uprave za Gorenjsko in Mežiško dolino Franzem Kutschero na Bledu in nato z referentom iz urada državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Berlinu dr. Ernstom Fährndrichom je za rasno ocenjevanje Gorenjcev predlagal razdelitev ocene III v III plus (+) in III minus (-) in s III+ ocenjeni prebivalec bi moral na ponemčenje v Nemčijo, medtem ko bi ocenjenega s III- izgnali v Srbijo, enako kot tiste z oceno IV (glej Ferenc, Quellen, dok. 71, str. 124-126). Kaže, da so pri ocenjevanju nato tudi tako ravnali, le da iz razlogov, ki jih tu ne omenjamo, tistih z ocenama III+ in IV niso mogli izgnati ne v Nemčijo in ne drugam.

Ker še nismo našli celotnega poročila o rasni preiskavi in ocenitvi prebivalstva Gorenjske, ki ga je, kot že vemo, Hofmann v pismu omenil Schultzu, še ne vemo za celotno število pregledanih in ocenjenih oseb na Gorenjskem. Ne vemo, iz kakšnih razlogov niso pregledali okoli dva tisoč družin oziroma okoli deset tisoč oseb. To namreč zvemo iz poročila referenta dr. Friedricha Kürbischa v uradu pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva na Bledu 2. novembra 1942, v katerem pravi: "Pri dosednji obdelavi kartoteke RuS/Rasse- und Siedlung - op. T.F./ se je pokazalo, da po priposestvovanju Gorenjske pri pregledu ni bilo upoštevanih okoli 2000 družin in da so se pokazale najrazličnejše pomanjkljivosti

in graje". Poročilo navaja, da so se ob obisku šefa civilne uprave dr. Friedricha Rainerja v omenjenem uradu dogovorili, "da bodo opravili rasno preverjanje Gorenjcev po obliki, ki še ni natančno določena". Vendar je dr. Kürbisch nato predvidel, da bo rasni pregled zakrinkan kot zdravniški pregled, da ne bi vznemirjali prebivalstva. V Kürbischevem osnutku poteka rasnega pregleda beremo tudi tole: "Treba je doseči, da bo po enakem postopku in smernicah opravljen tudi rasni in zdravniški pregled prebivalstva Spodnje Štajerske, da bi v tem prostoru ustvarili enake pogoje." Seveda se nam tu takoj postavita dve vprašanji: 1. zakaj naj bi še enkrat opravili tako velikopotezen pregled vsega prebivalstva pod nemško okupacijo Slovenije in 2. ali so se takšnega pregleda tudi lotili. Na prvo vprašanje ne moremo odgovoriti zanesljivo, najbrž se je dr. Kürbischu, ki je bil kot esesovski poročnik nekaj časa tudi referent v uradu komandanta varnostne policije in varnostne službe na Bledu, prejšnji pregled zdel premalo natančen in premalo zanesljiv. Na drugo vprašanje lahko odgovorimo, da tako novega velikopoteznega rasnega pregleda nacisti niso utegnili opraviti ne na Gorenjskem in ne na Štajerskem.

3. Za **Mežiško dolino** sem v Zveznem arhivu Koblenz, v arhivskem fondu glavnega štabnega urada državnega komisarja za utrjevanje nemštva (R 49/644), pred poldrugim letom našel celovito poročilo preselitvenega štaba za Koroško o opravljenem političnem in rasnem pregledu prebivalstva od 17. aprila do 3. maja 1941. Poleg zelo natančnih podatkov o rasnih ocenah prebivalstva po občinah navaja tudi politične ocene (1 - vodilno nemški, 2 - nemški, 3. ravnodušen, 4. slovenski, 5 - vodilno slovenski), število Nemcev, ki je precej manjše, kot pa so ga navajali razni nemški publicisti, število predvidenih za izgon v Srbijo (E - Fälle), Nemčijo (A - Fälle) in tistih, ki naj še ostanejo doma (V - Fälle). To poročilo objavljam kot prilogo. Še od prej poznamo dnevno poročilo komisije, ki je 19. aprila 1941 pregledovala prebivalce Prevalj (glej Ferenc, Quellen, dok. 25, str. 65) in delni poročili za Mežico (18.4.) in Črno (4.5.). Tu se seveda postavlja vprašanje: če so se pri nas ohranila ta tri dnevna oz. delna poročila, zakaj se niso tudi druga, in če so se morda le, kje so.

III. Rasni pregledi slovenskih izgnancev v Nemčiji

Iz nekaterih obrobnihih virov vemo, da so rasno pregledovali tudi še slovenske izgnance iz Posavja in Obsotelja v taboriščih Volksdeutsche Mittelstelle v Nemčiji. Tam so jih namreč glede na njihovo rasno oceno delili na: 1. "sposobne za ponemčenje" in 2. "nesposobne za ponemčenje" in pozneje prvo skupino še na sposobne za naselitev v vzhodni Evropi in na tiste, ki to niso. Dne 18. maja 1942 je Himmler iz Hitlerjevega glavnega stana pisal v Berlin: "Ukazujem, da Slovence, ki so izseljeni v taborišča Volksdeutsche Mittelstelle, rasno pregledajo enako kot Volksdeutscherje. Ne zadostuje mi preiskava, ki so jo opravili v nekaterih taboriščih le na pogled in je imela večinoma odklonilen izid. Nasproti temu izidu menim, da je večino Slovencev, ki so zelo spodobno in čisto ljudstvo, mogoče

ponemčiti." (Ferenc, Quellen, dok. 222, str. 435). V Arhivu Republike Slovenije (bivši arhiv Inštituta za novejšo zgodovino) se je ohranil sveženj kartoteke izgnancev iz natančnejše rasne preiskave, opravljene v Nemčiji. To kartoteko je nekdo po vojni prinesel iz Nemčije.

IV. Rasni pregledi otrok partizanov in ubitih talcev

Po do sedaj še ne najdenem Himmlerjevem odloku z dne 24. januarja 1942 in izvršilnih določbah glavnega državnega varnostnega urada v Berlinu z dne 24. marca 1942 so nacisti izganjali v nemška taborišča Volksdeutsche Mittelstelle, v nekaj primerih pa tudi v koncentracijska taborišča, najožje sorodnike. (zlasti tiste, ki so živeli v istih gospodinjstvih s partizani in ubitimi talci) partizanov in ubitih talcev. Iz Spodnje Štajerske so jih zbirali v celjski zunanji osnovni šoli, z Gorenjskega pa najprej v Škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano in nato v gradu Goričane pri Medvodah. Po Himmlerjevih smernicah z dne 25. junija 1942 naj bi otroke do 12. leta starosti rasno pregledali in ocenili ter tiste z dobro rasno oceno odpeljali v domove "Lebensborn," kjer bi bili na voljo Nemcem za posvojitev, oz. v posebna prevzgjališča. Vendar so otroke ločili od odraslih le na Spodnjem Štajerskem v dveh "akcijah" avgusta 1942, v nadaljnjih štirih takih "akcijah" do junija 1943 pa ne, kakor tudi ne na Gorenjskem. Višji vodja SS in policije v 18. vojnem okrožju Erwin Rösener je 8. avgusta 1942 pisal nam že znanemu Hofmannu v Berlin: "Delo RuS /Rasse- und Siedlung - op. T.F./ pri akciji "Encijan" /šifra za nemško ofenzivo v Gorenjski od 2.7. do 27.9.1942 - op. T.F./ na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem sem moral zaradi velike nujnosti ukazati brez predhodne povezave s teboj. /.../ Za pripravo akcije sem poslal na Bled Obersteinerja, ki je s pristojnimi uradi opravil potrebne priprave. Nato je lahko Rödel 25.7. začel s preiskavo." (Ferenc, Quellen, dok. 250, str. 484-485). Esesovski major Heinrich Obersteiner je bil pri Rösenerju v Salzburgu poverjenik za rasne in kolonizacijske zadeve, esesovski stotnik Georg Rödel pa rasni preiskovalec, ki so mu zaupali rasno preiskavo otrok in partizanov in ubitih talcev. Vendar do sedaj nismo našli njegovega poročila o teh preiskavah. Pač pa je na voljo njegova izpoved pred ameriškim vojaškim sodiščem 23.12.1947 in 12.1.1948, zapisana v protokolu, str. 3038-3048.

V. Rasni pregledi za preselitev prijavljenih Nemcev iz Ljubljanske in Reške pokrajine v letu 1941

Nemška in italijanska vlada sta 31. avgusta 1941 sklenili pogodbo o izselitvi Nemcev iz Ljubljanske in Reške pokrajine. Reško pokrajino so v pogodbi upoštevali zato, ker je del kočevskih Nemcev, tistih v občini Draga, do aprila 1941 živel v Hrvatski banovini in nato v Reški pokrajini. Večino nemških optantov za preselitev v "nemški rajh" so tvorili kočevski Nemci, ki sta jim Himmler (23.4.1941) in Hitler (26.4.1941) za naselitveno območje določila Posavje in Obsotelje na okupiranem Spodnjem Štajerskem. Potem ko jih je 12.147 optiralo

za preselitev, so jih 11.747 od 23. oktobra do 3. decembra 1941 rasno in zdravstveno pregledali v t.i. posebnem vlaku osrednjega vselitvenega urada (Einwandererzentralstelle - EWZ) na železniški postaji Kočevje. 191 so jih rasno ocenili z oceno I, 4.515 z oceno II, 4.929 z oceno III in 796 z oceno IV. Primerjava teh ocen z ocenami za prebivalce Gorenjske pokaže, da so rasni preiskovalci kočevske Nemce ocenili precej "ugodnejše" kot Gorenjce. To pa seveda postavi pod vprašaj objektivnost meril pri rasnem ocenjevanju prebivalstva celo po nacističnih rasnih merilih. Kočevske Nemce so preselili od 15. novembra 1941 do 22. januarja 1942.

Iz Ljubljane, Dolenjske in Notranjske je optiralo 1861 (samo iz mesta Ljubljana 1630) Nemcev, ki so jih pregledali v posebnem vlaku EWZ na železniški postaji Šiška od 5. do 12. decembra 1941. Z oceno I so jih ocenili 52, z oceno II 445, z oceno III 443 in z oceno IV 111. Januarja 1942 so jih odpeljali v začasna bivališča na Gorenjskem in Koroškem. Ker so podaljševali rok za optiranje, se jih je nekaj desetinj prijavilo za preselitev pozneje in tudi pozneje posamezno preselilo.

Ti podatki so v sklepnem poročilu o popisu Nemcev v Kočevju in na območju mesta Ljubljana po osrednjem vselitvenem uradu šefa varnostne policije in varnostne službe (Abschlussbericht über die Erfassung der Deutschen in der Gottschee und im Gebiet der Stadt Laibach durch die Einwandererzentralstelle des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD). Poročilo je na mikrofilmu iz National Archives Washington, Microcopy T-81, navoj 306.

**Poročilo o političnem in rasnem pregledu prebivalstva Mežiške doline
spomladi 1941**

Umsiedlungsstab Kärnten
beim Kommandeur der Sicherheitspolizei
und des SD,
Veldes.

Abschrift

**Bezirksabschlußbericht
über den Bezirk Miesstal.**

I. Erfassung

a) Eingesetzte Kommissionen:

Kommission I

Leiter: Marinitsch

Volkstumssachverst. Marinitsch

RuS.Eignungsprüfer: Riedl

Hilfskräfte: w. m.

Kommission II

Leiter: Kastner

Volkstumssachverst. Kastner

RuS.Eignungsprüfer: Tyarks

Hilfskräfte: w. m.

b) Übersicht der erfassten Gemeinden:

1. Gutenstein (Komm. I),	Erfassungszeit: 17.-22.4.1941
2. Prävali (Komm. II),	Erfassungszeit: 17.-23.4.1941
3. Schwarzenbach (Komm. I),	Erfassungszeit: 23.-28.4.1941
4. Miess (Komm. II),	Erfassungszeit: 24.-28.4.1941
5. Unterdrauburg (Komm. II),	Erfassungszeit: 29.- 3.5.1941

II. Erfassungsergebnisse:

a) Allgemeine Übersicht:

	Deut.	Wind.	Slov.	Sonst.	Insg. Pers.	Fam.	mit. Pers.	-All. steh.	Kart.- Kart.
Gutenstein	443	2839	191	15	3481	707	2863	619	1326
Prävali	615	3890	343	15	4863	1001	3863	1000	2001
Schwarzenbach	117	4207	282	30	4636	985	3888	746	1731
Miess	218	1868	85	12	2182	455	1844	338	797
Unterdrauburg	530	3606	138	22	4296	854	3463	833	1687
Insgesamt	1923	16410	1039	94	19458	4002	15921	3536	7542

b) Ansatzentscheid.

	V-Fälle		A-Fälle		E-Fälle		Insgesamt	
	Kart.	Pers.	Kart.	Pers.	Kart.	Pers.	Kart.	Pers.
Gutenstein	1163	2998	7	18	156	465	1326	3481
Prävali	1716	4217	14	28	271	618	2001	4863
Schwarzenbach	1490	3929	8	19	225	672	1723	4620
Miess	653	1827	12	32	132	323	797	2182
Unterdrauburg	1443	3733	5	10	239	553	1687	4296
Insgesamt	6465	16704	46	107	1023	2631	7534	19442

Über 16 Personen konnte wegen Rückfrage noch nicht entschieden werden.

III. Verbleibsfälle:

a) Gliederung nach Volksgruppen:

	Erf. Bev.	Insg.	%	Es verbleiben:							
				Deut.	%	Wind.	%	Slov.	%	Sonst.	%
Gutenstein	3481	2998	86	443	17	2453	79.5	89	3	13	0.5
Prävali	4863	4217	86	615	14	3496	83.7	105	2	1	0.3
Schwarzenbach	4636	3929	85	115	3	3701	95	113	2	-	-
Miess	2182	1827	82	218	2	1591	78	18	10	-	-
Unterdrauburg	4296	3733	86	529	13	3174	79	30	8	-	-
Insgesamt	19458	16704	86	1920	13	14415	83	355	4	14	0.08

b) Rassistische Struktur und politische Wertung der V-Fälle:

	I	II	III	IV	1	2	3	4	5
Gutenstein	13	543	565	42	141	249	716	55	2
Prävali	-	555	121	40	17	152	1526	21	-
Schwarzenbach	-	351	1048	91	261	380	778	71	-
Miess	1	198	438	16	5	77	547	23	1
Unterdrauburg	1	341	1052	49	56	270	1069	46	2
Insgesamt	15	1988	3224	238	480	1128	4636	216	5

Erf. Bev. = Erfasste Bevölkerung

Slov. = Slovenen

Deut. = Deutsche

Sonst. = Sonstige

IV. Eindeutschung im Altreich und Evakuierungsfälle.*a) Rassistische Struktur und politische Wertung der A-Fälle:*

	I	II	III	IV	1	2	3	4	5
Gutenstein	-	7	-	-	-	-	3	3	1
Prävali	-	6	8	-	-	1	11	2	-
Schwarzenbach	-	7	1	-	-	-	2	5	1
Miess	-	9	3	-	-	-	1	10	-
Unterdrauburg	-	2	3	-	-	-	-	5	-
Insgesamt	-	31	15	-	-	1	17	25	3

b) Rassistische Struktur und politische Wertung der E-Fälle:

	I	II	III	IV	1	2	3	4	5
Gutenstein	-	10	25	121	-	2	102	33	11
Prävali	-	11	70	190	-	3	186	50	32
Schwarzenbach	-	11	44	170	-	2	147	43	33
Miess	-	3	39	90	-	-	61	47	24
Unterdrauburg	1	9	94	135	-	-	129	68	42
Insgesamt	1	44	272	706	-	7	625	241	142

Von der oben angegebenen Gesamtzahl der E-Fälle wurden, wie aus nachstehender Übersicht hervorgeht, 151 Fälle von der Evakuierung vorerst ausgenommen, da es sich dabei um Arbeitskräfte wehrwirtschaftlicher Betriebe handelt.

	Windische:	Slovenen:	Sonstige:	Insgesamt:
Gutenstein	29	6	1	36
Prävali	11	4	-	15
Schwarzenbach	55	9	1	65
Miess	32	3	-	35
Unterdrauburg	-	-	-	-

V. Gesamtbeobachtungen.

a) Politische und kulturelle Struktur des Miesstaales.

Der größte Teil der Bevölkerung des Miesstaales bekannte sich bei der Erfassung zum Slovenentum (Windische), obwohl sie immer fast ausschließlich ein deutschfreundliches Verhalten zeigte. Die zugewanderte slovenische Intelligenz hatte nämlich mit allen Mitteln versucht, die dortigen Kärntner Windischen zu assimilieren oder zu verdrängen. Die Schlagkraft des Slovenentums wurde allerdings durch parteiliche Zersplitterungen vermindert, so daß die Slavisierungsversuche nur Teilerfolge zeitigten. Die Tätigkeit des Sokols machte sich hauptsächlich unter der Intelligenz, Arbeiterschaft und Jugend bemerkbar. Die Landbevölkerung jedoch verhielt sich im allgemeinen politisch indifferent.

Neben der panslavistischen, nationalen Tendenz des Sokolverbandes wirkten die katholisch-klerikalen Kultur- und Bildungsvereine im slovenisierenden Sinne. Die Errichtung der slovenischen Lese- und Gesangsvereine ergänzte gemeinsam mit dem slovenischen Schulprogramm auf kulturellem Gebiet die planmäßige Entfremdungspolitik, die deutschgesinnten Windischen und Volksdeutschen zu überzeugten Slovenen machen sollte.

Mit der Wiedergewinnung des Miesstaales für Kärnten kam sofort das Zugehörigkeitsgefühl der dortigen Windischen zum deutschen Kultur- und Lebensbereich zum Durchbruch und die Bereitwilligkeit für eine völlige Einordnung ist weitgehend vorhanden.

Volkstumsmäßig gesehen gliedert sich das Miesstal folgend auf:

Deutsche:	1.923	Windische:	16.410
Slovenen:	1.039	Sonstige:	94

b) Wirtschaftliche Struktur des Miesstaales

Das Miesstal ist ausschließlich ein Industriegebiet, in dem das Stahlbearbeitungswerk von Gutenstein, das Bleiwerk von Miess und das kleinere Braunkohlenbergwerk in Homberg sowie die Holzindustrie die wirtschaftliche Struktur bedingen.

Das Stahlverarbeitungswerk Streiteben bei Gutenstein stellte schon zur Zeit der österr.-ung. Monarchie Waffen aller Art, darunter die schwersten Mörser, her. Zur Zeit der Rückeroberung durch die deutsche Wehrmacht beschäftigte das Werk 400 Arbeiter; nach wenigen Wochen mußte die Zahl der Arbeiter auf 600 und mehr erhöht werden. Gegenwärtig steht es voll und ganz im Dienste der Kriegswirtschaft.

Schon für die österreichische Bleigewinnung waren die Bergwerke von Miess von großer Bedeutung; heute erzeugen diese Werke 10% der gesamten Bleiproduktion des Deutschen Reiches.

Die ziemlich bedeutende Holzindustrie ist über das ganze Miesstal gleichmäßig verbreitet und besteht hauptsächlich aus kleineren und mittleren Sägewerken.

Ein ganz unbedeutender Wirtschaftsfaktor ist der Ackerbau und die Viehwirtschaft, obwohl genügend Almen für eine intensive Viehzucht vorhanden sind.

Der Lebensstandart der Bevölkerung des Miesstaales kann als durchaus niedrig bezeichnet werden. Die große Armut der arbeitenden Bevölkerung steht im krassen Widerspruch zum Reichtum einiger weniger. Ein gesunder Mittelstand fehlt vollkommen, nur das Werk Streiteben hatte für seine Arbeiterschaft auch in sozialer Hinsicht manches getan.

c) Ergebnisse der rassischen Prüfung

In rassischer Hinsicht stellt die Bevölkerung des Miesstaales einen mittleren Durchschnitt, mit meistens ausgeglichenen Mischungen von dinarisch-nordisch und manchmal auch dinarisch-ostisch dar. Nur in ganz vereinzelt Fällen tritt fremdblütiger (vorderasiatischer) Einschlag zu Tage. Die durchschnittliche rassistische Eignung der einzelnen Gemeinde im gegenseitigen Vergleich ist aus der Anlage 2 ersichtlich.

Die Abgelegenheit mancher Talstriche und die damit zusammenhängende ziemlich starke Inzucht hatt in Teilen der Bevölkerung des Miesstaales nicht unerhebliche erbbiologische Schäden verursacht, die durch häufigen Schnaps- und Mostgenuß noch gefördert wurden. (Kretenismus und erbliche Verkrüppelungen). Auch die vorwiegend industrielle Struktur des Gebietes war in rassenhgienischer Beziehung nachteilig.

d) Klerikale und konfessionelle Verhältnisse

Die Bevölkerung des Miesstaales ist ausschließlich römisch katholisch. Die einfache Arbeiterschaft ist in der Regel tief religiös ohne dabei immer politisch-klerikal zu sein. Für die Intelligenz dagegen, hauptsächlich für die Pfarrer, war die Kirche ein ausgesprochen politisches Werkzeug, das über das konfessionelle Vereinswesen wirksam werden konnte.

e) Sonstige Bemerkungen

Der Gesamteindruck vom Miesstal ist ein nicht besonders guter, überhaupt im Vergleich zu den angegliederten Gebieten Oberkrains. Man hat den Eindruck, als ob das ehemals reiche Miesstal, das verhältnismäßig einträglichste Steuergebiet Österreich-Ungarns in den 23 Jahren der Serbenherrschaft vollkommen ausgepresst worden wäre, was sich in sozialer und gesundheitlicher Hinsicht merkbar schädigend auswirkte.

VI. Nachweise:

Mit den Gemeindeabschlußberichten ergingen jeweils die Abschriften der Karteikarten an:

- 1) die Dienststelle des Beauftragten des Reichskommissars in Veldes mit insgesamt: 7534 Karteikarten, davon:

6465 Karteikarten V-Fälle (Verbleib)
46 Karteikarten A-Fälle (Eindeutschung im Altreich)
1025 Karteikarten E-Fälle (Evakuierung)

- 2) An das Referat III im Hause mit insgesamt 1069 Karteikarten, davon:
46 Karteikarten A-Fälle zur Kenntnis
1023 Karteikarten E-Fälle zur weiteren Veranlassung.

Der Leiter des Umsiedlungsstabes
gez.: Volkenborn
SS-Obersturmbannführer

F.d.R.
Der Stabsführer
gez.: Dr. Glaser
SS-Hauptsturmführer

Weiterer Verteiler:

RSHA, III B
Stubaf. Dr. Sandberger
Chef der Zivilverwaltung
Inspekteur d. Sipo u.d.SD
Kommandeur d. Sipo u.d.SD
SS-Oberstubaf. Prof. dr. Schultz
Reichskommissar, Veldes

Umsiedlungsstab Marburg
Stabsführung
Information